

УДК 37.02:351.746.1(477)

Роман Володимирович ПАРАЩУК,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри зв'язку, автоматизації та захисту інформації Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто соціально-психологічні особливості адаптації та становлення фахівців у сфері захисту інформації в Державній прикордонній службі України. Досліджено чинники внутрішньо-колективної взаємодії, що визначають практичну поведінку фахівця в різних соціально-психологічних умовах в Державній прикордонній службі України. Колективи силових структур Держприкордонслужби України розглядаються як первинний інститут адаптації та становлення фахівців у сфері захисту інформації, в якому формується особистість, її професійні практичні якості, які забезпечують почуття власної значущості з дотримання вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.

Ключові слова: адаптація, фахівці із захисту інформації, становлення, нормативно-правові акти, сфера захисту інформації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Досліджуючи фахівців-початківців у колективі фахівців у сфері захисту інформації органів охорони державного кордону, ми поставили собі за мету провести аналіз соціально-психологічних особливостей внутрішньо-колективних взаємовідносин і емоційних проблем, соціального клімату в колективі,

характеру стосунків між членами колективу, взаємин між старшими членами колективу та молодшими, які впливають на адаптацію, становлення недосвідчених фахівців із захисту інформації в колективі та визначають можливості такої адаптації і становлення, подолання бар'єра невизначеності, невпевненості, низької самооцінки а в деяких випадках хворобливого сприйняття своєї відмінності від досвідчених членів колективу.

Методами збору емпіричного матеріалу слугували вивчення даних фахівців із захисту інформації, які проходили курси підвищення кваліфікації в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, проведення спостережень, тестування та інтерв'ювання слухачів. Загалом досліджено 112 слухачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Однією із складових в системі забезпечення національної безпеки держави є інформаційна безпека. Інформаційна безпека держави – це стан її захищеності, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдає суттєвої шкоди національним інтересам [3]. Забезпеченням інформаційної безпеки, а правильніше – її захистом, займаються фахівці із захисту інформації.

А. О. Алексеев у роботі “Дослідження взаємозв'язку просування по службі і динаміки стилю професійної діяльності офіцера-прикордонника” виявив хронологічні особливості професійної кар'єри офіцера-прикордонника”; роль соціально-демографічних чинників у динаміці їх професійної кар'єри; динаміку, рівень, особливості становлення стилю професійної діяльності і роль суб'єктивних чинників успішності діяльності офіцерів-прикордонників; психологічні чинники становлення стилю професійної діяльності офіцерів-прикордонників [1].

В. О. Цибулько у роботі “Педагогічна технологія формування адаптаційної готовності офіцерів до викладацької роботи у вищому військовому навчальному закладі” виокремив психологічний і професійно-діяльнісний (педагогічний) компоненти адаптаційної готовності офіцерів до викладацької роботи [5].

Мета статті провести аналіз соціально-психологічних особливостей внутрішньо-колективних взаємовідносин і емоційних проблем, соціального клімату в колективі, характеру стосунків між членами колективу, взаємин між старшими членами колективу та молодшими, які впливають на адаптацію, становлення недосвідчених фахівців із захисту інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі адаптації та становлення фахівців-початківців у сфері захисту інформації в органах охорони державного кордону значну роль відіграють соціально-психологічні особливості як самих фахівців, так і колективу, в якому вони працюють.

Важливе місце відводиться впливу начальників, колег, які мають практичний досвід роботи у сфері захисту інформації, на розвиток особистості недосвідченого фахівця, його саморозвиток та самовдосконалення з обов'язковим дотриманням вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації. У колективі процес адаптації та становлення фахівця у сфері захисту інформації виступає як особистісний фактор, який визначає його професійну позицію, соціально-психологічні особливості діяльності й спілкування.

Недостатній рівень психолого-педагогічної підготовленості досвідчених фахівців у сфері захисту інформації, відносно низький рівень їх мотивацій до професійного самовдосконалення та створення сприятливих соціально-психологічних умов в колективі для фахівців-початківців, як правило, зумовлюють неадекватні уявлення про сильні та слабкі сторони професійного становлення та адаптації в колективі, про можливість реалізації саморозвитку особистості, самовдосконалення даних фахівців, спрямоване здебільшого на діяльність за шаблоном, а не на розвиток важливих якостей, які дуже важливі під час виконання службових обов'язків.

Систематизація труднощів фахівців-початківців у професійній діяльності дозволила розглянути таку діяльність у контексті соціально-психологічних особливостей адаптації та становлення.

Для фахівця у сфері захисту інформації важливим та суттєвим показником соціально-психологічних особливостей є адекватна гармонізація усіх функцій професійної діяльності. Виокремлюють п'ять основних

функцій діяльності фахівця-початківця у сфері захисту інформації: інформаційну, розвиваючу, орієнтаційну, мобілізаційну, правову. Інформаційна вимагає від фахівця-початківця глибокого та вільного володіння професійними знаннями та навичками. Реалізація розвиваючої функції, у якій відображається єдність навчання, виховання та розвитку, неможлива без глибоких знань психології фахівця-початківця, свідомості, особистісних, вікових та індивідуальних особливостей кожного. Функція орієнтації передбачає знання цілісних орієнтацій фахівців щодо природного і соціального середовища та уміння їх формувати. Мобілізаційна функція спрямована на формування у фахівців мотивів до пізнавальної активності та самостійності. Правова функція вимагає від фахівців знань та їх неухильного та точного виконання у сфері захисту інформації, пізнавальної активності та самостійності. Виявлення соціально-психологічних особливостей успішної адаптації та становлення фахівця-початківця у сфері захисту інформації.

Кожна функція професійної діяльності визначає необхідність розвитку певних знань, умінь і навиків, які реалізуються і переходять в соціально-психологічні особливості адаптації та становлення фахівця у сфері захисту інформації.

За результатами емпіричного спостереження та опитування, фахівців із захисту інформації умовно можна поділити на дві групи: у 85 % фахівців-початківців із захисту інформації становище сприятливе, з дуже низьким рівнем конфліктності в колективі – 1-ша група; разом зі сприятливим психологічним мікрокліматом і дружніми стосунками є середній рівень конфліктності у колективі – 2-га група (15 % фахівців-початківців). За показниками становлення та адаптації: 5 % фахівців-початківців із захисту інформації властивий середній та високий рівень мотивації до самоутвердження, активності в професійній, інтелектуальній, культурній, політичній сферах, дотримання нормативно-правових актів у сфері захисту інформації та моральних цінностей; у 15 % фахівців-початківців відзначається низький рівень почуття залежності від колективу, вміння самостійно приймати рішення у рамках нормативно-правових актів у сфері захисту інформації у різних ситуаціях; 15 % фахівців-початківців низький рівень визначеності цілей навчання та мотивації на здобуття результату,

помилкове усвідомлення, що можна виконувати свої професійні функції будь-як; у 10 % фахівців-початківців визначено низький рівень включення у суспільне життя усього колективу, відстороненість, пасивність; в одному колективі фахівців із захисту інформації (5 % фахівців-початківців) поряд з високим та середнім рівнями намагань, професійної, суспільної активності характерний низький рівень дотримання професійно-етичних норм та нормативно-правових актів у сфері захисту інформації. За показниками управління фахівців-початківців розподілено на три групи: 1-ша група – 85 % з високим рівнем внутрішньокорпоративної організації з дотриманням професійних правил та нормативно-правових актів у сфері захисту інформації; 2-га група – 10 % з середнім рівнем внутрішньокорпоративної організації з дотриманням професійних правил та нормативно-правових актів у сфері захисту інформації; 3-тя група – 5 % з низьким рівнем контрольованості поведінки, підпорядкованості, невизначеності внутрішньокорпоративної організації з дотриманням професійних правил та нормативно-правових актів у сфері захисту інформації. Порушення функцій колективу, неоптимальний стиль самовдосконалення, взаємодії призводить до постійних конфліктів, невдоволення діями товаришів, начальників, негативних тенденцій у фахівців-початківців та порушення їх здатності до адаптації, становлення в даному колективі.

Вивчаючи соціально-психологічні особливості функціонування фахівців-початківців, які включають основні параметри поведінки: згуртованість, адаптацію, комунікацію, отримані результати за загальним рівнем сформованості професійного фахівця із захисту інформації в колективі та формування адаптаційної спроможності ми розподілили на три групи.

1-ша група фахівців-початківців (85 %) – члени колективу автономні, емоційні, професійні, нормативно-правовими актами у сфері захисту інформації пов'язані між собою, не обмежуються службовими межами спілкування і орієнтовані на спілкування поза межами колективу, зберігаючи при цьому найкращі стосунки в колективі, дотримуються нормативно-правових актів у сфері захисту інформації, спостерігається консолідація членів колективу при прийнятті рішень, спільність інтересів щодо відпочинку (без чітко визначеного лідера колективу, з обов'язковим

здійсненню контролюючої функції досвідченим товаришем з урахуванням думки фахівця-початківця та його відносної незалежності у виборі форми поведінки з чітким визначенням обов'язків та прав), толерантне ставлення до друзів – членів колективу.

2-га група фахівців-початківців (10 %) – емоційні, нормативно-правовими актами пов'язані в колективі, орієнтовані на спілкування в колективі і за його межами, зберігаючи при цьому дружні стосунки з дотриманням нормативно-правових актів у сфері захисту інформації, спостерігається консолідація членів колективу у прийнятті рішень, відносна спільність службових інтересів, відпочинку, толерантне ставлення до всіх членів колективу.

3-тя група фахівців-початківців (5 %) – автономні, з низьким рівнем єдності з членами колективу; орієнтовані на спілкування за межами колективу, у більшості випадків автономні у прийнятті рішень, спостерігається відсутність спільних інтересів та дотримання цими фахівцями дистанції щодо членів колективу на фоні толерантного ставлення до друзів; для них характерний низький рівень розвитку колективізму, почуття єдності у виконанні професійних функцій з чітко вираженим лідером колективу, контролююча функція наставника здійснюється з незначним урахуванням думки фахівця-початківця та обмеженням його у формі поведінки нормативно-правовими актами у сфері захисту інформації; обов'язкове дотримання військової дисципліни, функціональних обов'язків та їх рівномірне розподілення, консерватизм у зміні правил поведінки відповідно до вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.

Висновок. Роль колективу фахівців у сфері захисту інформації в становленні та адаптації фахівців-початківців є важливим фактором у нормальному розвитку його як високопрофесійного фахівця, який займається саморозвитком. Колектив може значно полегшити здобуття фахівцем-початківцем власної сутності у сфері захисту інформації та розуміння своєї значущості. Закладення під час адаптації та становлення фахівця-початківця позитивних основ розуміння самооцінки, здатності до самовіддачі, відповідальності за дотримання вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації, самовдосконалення полегшить

процес входження в колектив та становлення як високопрофесійного фахівця та повноправного члена колективу.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні розвитку та становлення фахівця із захисту інформації протягом усіх етапів функціонування, негативного впливу зовнішніх чинників на процес його самовдосконалення, самоосвіти з дотриманням вимог нормативно-правових актів у сфері захисту інформації.

Список використаної літератури

1. Алексеев А. О. Дослідження взаємозв'язку просування по службі і динаміки стилю професійної діяльності офіцера-прикордонника / А. О. Алексеев // Збірник наукових праць № 47. Частина II / гол. ред. Л. М. Романишина. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2008. – С. 62–67.
2. Доктрина інформаційної безпеки України : затверджено Указом Президента України від 08.07.2009 № 514/2009. – ВР. – К., 2009.
3. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України : схвалено постановою Верховної Ради України від 16.01.97 № 3/97. – ВР. – К., 1997.
4. Про інформацію : Закон України, прийнятий Верховною Радою України 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48, із змінами від 06.04.2000, Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 20.
5. Цибулько В. О. Педагогічна технологія формування адаптаційної готовності офіцерів до викладацької роботи у вищому військовому навчальному закладі / В. О. Цибулько // Збірник наукових праць № 47. Частина II / гол. ред. Л. М. Романишина. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2008. – С. 58–62.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Блажук О. А.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2014.

Паращук Р. В. Социально-психологические особенности адаптации и становления специалистов в области защиты информации

В статье рассмотрены социально-психологические особенности адаптации и становления специалистов в области защиты информации в Государственной пограничной службе Украины. Исследованы факторы внутриколлективного взаимодействия, определяющие практическое поведение специалиста в различных социально-психологических условиях

в Государственной пограничной службе Украины. Коллективы силовых структур Госпогранслужбы Украины рассматриваются как первичный институт адаптации и становления специалистов в области защиты информации, в котором формируется личность, ее профессиональные, практические качества, обеспечивающие чувство собственной значимости по соблюдению требований нормативно-правовых актов в сфере защиты информации.

Ключевые слова: *адаптация, специалисты в области защиты информации, становление, нормативно-правовые акты, область защиты информации.*

Parashchuk R. V. Social and psychological peculiarities of adaptation and formation of specialists in the sphere of information security

Observing the behaviour of new specialists in the sphere of information security in the organs of border protection we have conducted the analysis of social and psychological peculiarities of interaction within the staff, emotional problems social climate within the team, character of interrelation between team members especially senior and junior specialists influencing the process of adaptation, formation of young unexperienced specialists in the sphere of information security within the team and determining possibilities of such adaptation and formation, overcoming of barriers of uncertainty, low self-esteem and in some cases wrong perception as opposed to experienced staff members. Teams of the of the State Border Guard Service of Ukraine are examined as initial institutes of adaptation and formation of specialists in the sphere of information security where personality is formed, his professional practical qualities ensure the feeling of personal dignity of meeting of requirements of legal acts in the sphere of information security.

The role of teams of specialists in the sphere of information security in the process of formation and adaptation of young specialists is an important factor of regular development of personality as highly professional expert who is engaged in self-development. He has a possibility to simplify the process of gaining of personal essence and significance in the sphere of information security.

Positive basics of understanding of self-estimation, devotion abilities, responsibility for fulfilment of tasks, self-improvement abilities which were formed in the process of adaptation and formation of young specialists in the sphere of border security simplify the process of adaptation within the teams and formation of highly professional expert and competent staff member.

Further it is necessary to research the process of formation and development of specialists in the sphere of information security at all stages of functioning of negative influence of inner factors upon the process of experts' self-improvement, self-education following the instructions of legal acts in the sphere of information security.

Keywords: *adaptation, specialists in the sphere of information security, legal acts, sphere of information security.*